INDIEN men moet spreken over „Toekomstige welvaart in Nederland”, dan heeft het gehoor vermoedelijk het idee, dat de spreker misschien wel in staat zal zijn het een en ander over die toekomstige welvaart te voorspellen. En klinkt voorspellen dan al wat erg zelfverzekerd, een prognose heeft een wat wetenschappelijker klank, hoewel er uiteraard in wezen weinig verschil is. Nu is het zo, dat men van de zijde van hen, die zich met een enigszins wetenschappelijke bestudering van onze toekomstige welvaart bezig houden, nimmer een voorspelling zonder meer zal behoeven te verwachten, doch ten hoogste een uiteenzetting in deze trant: indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan, dan kan redelijkerwijs deze of gene ontwikkeling worden verwacht. En dit is al een grote vooruitgang vergeleken met bijv. twintig jaren terug. Toen was de structuur van onze economie en trouwens ook van andere volkshuishoudingen nog maar weinig bekend, weinig doorlicht zou men kunnen zeggen. Dat wil niet zeggen, dat men over de gevolgen van een bepaalde maatregel van economische betekenis in het geheel niets kon konkluderen, doch wel dat men bij de bestudering van deze gevolgen reeds spoedig niet verder kon komen dan de bedrijfstakken, die daar in eerste instantie bij betrokken waren. Hoe de reakties van deze bedrijfstakken nu weer verder inwerkten op andere onderdelen van het economisch leven, daarover kno men in die tijd nog slechts weinig zeggen. En toch is dat nodig, want in het sociaal- economische leven hangt nu eenmaal alles met alles samen.

Ten aanzien van de bestudering van deze samenhang zijn wij thans iets verder gevorderd. Ik druk mij opzettelijk voorzichtig uit, want indien men enige tijd aan dit werk heeft deelgenomen, dan weet men dat het hier gaat om een werk van lange adem en dat men slechts zeer geleidelijk tot enige kennis van de samenhangen in de economie van een land kan komen. Ook zij, die tot het beoordelen van de hieruit voortvloeiende studies zijn geroepen of die deze studies bij het voeren van hun politiek wensen te gebruiken, dienen zich steeds bewust te zijn van de grenzen, die aan het geven van prognoses omtrent de economische ontwikkeling zijn gesteld

en met name van de voorwaarden, die moeten zijn vervuld, indien de prognose enige kans op realisatie wil maken.

Mijn taak van vandaag wordt wel enigszins vergemakkelijkt doordat wij beschikken over een studie van het Centraal Planbureau van een tweetal jaren geleden, welk rapport getracht heeft iets te zeggen over de economische ontwikkeling van Nederland van 1950 tot 1970). Het is in overeenstemming met wat ik U zojuist zei over het voorbehoud waarmee men zulk een studie dient te presenteren en te bezien, dat het Planbureau deze heeft aangediend als een ,,verkenning”. Ik zou thans allereerst een zeer summier overzicht willen geven van de wijze, waarop men deze studie heeft opgezet.

Terecht heeft het Planbureau de ontwikkeling van onze export voorop gesteld. Dit is eigenlijk de kurk, waarop onze welvaart drijft. Die export is afhankelijk gesteld van het inkomen in de landen, die onze produkten plegen af te nemen. Hier heeft U nu een goed voorbeeld van de voorwaarden, waarover ik U zojuist sprak. Indien het inkomen in de afnemers- landen regelmatig groeit, dan zal er ook een voortdurend toenemende vraag naar onze produkten optreden. Als dit echter niet het geval is, dan gaat onze export van goederen en diensten niet regelmatig vooruit en daardoor wordt ook de groei van andere delen van onze economie belemmerd. Nu is de aangenomen groei van het inkomen van onze afnemers alleszins matig geraamd en bovendien heeft men een drietal verschillende veronderstellingen gemaakt omtrent de mate van stijging van onze uitvoer. Gesteld nu eens dat de ontwikkeling in het buitenland zo verloopt, als is verondersteld, dan kan voor het binnenland een gehele keten van gevolgen worden berekend, waardoor wij enig inzicht kunnen verkrijgen in de welvaartsmogelijkheden, die wij in Nederland kunnen verwachten.

Als we namelijk de uitvoer kennen, dan kunnen we ongeveer hetzelfde bedrag aanhouden als zijnde beschikbaar voor invoer. Er is voorts een verband tussen invoer en produktie. U kunt het zeer globaal zo zien, dat onze produktie is opgebouwd voor een derde op invoer en voor twee derde op onze eigen bijdrage, d.w.z. ons nationale inkomen. Als wij die totale produktie kennen, dan kan daaruit berekend worden welk bedrag aan investeringen nodig is om het produktie-apparaat in de vereiste mate uit te breiden, en ook kan dan iets gezegd worden omtrent de werkgelegenheid in de toekomst. Als we weten hoeveel er geïnvesteerd moet worden en hoeveel de export bedraagt, terwijl bovendien een redelijke schatting is gemaakt van het aandeel dat de overheid tot zich zal trekken, dan blijft een redelijk hoog bedrag voor de consumptie over. In totaal behoeft er dan geen tekort op de betalingsbalans op te treden, zodat de economie op deze wijze behoorlijk rondloopt.

Ik zal U met de cijfers niet vermoeien; als ik daaraan begon, dan was ik voorlopig nog niet klaar. Maar het resultaat zal U wel interesseren: bij het z.g. midden-alternatief, d.w.z. een ontwikkeling, die noch bijzonder gunstig, noch uitgesproken ongunstig is, stijgt het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking met 1,5 per jaar, dat wil zeggen dat dit inkomen

Een verkenning der economische toekomstmogelijkheden van Nederland 1950—1970, Centraal Planbureau, ’s-Gravenhage, november 1955.

in de 20-jarige periode van 1950 tot 1970 met 34% stijgt. Aangezien op den duur een belastingverlaging mogelijk wordt geacht, zal de particuliere consumptie per hoofd nog wat sterker kunnen stijgen, namelijk met 44%, d.w.z. bijna 2% per jaar. Afgezien van allerlei andere voorwaarden, waarop ik nu niet kan ingaan, moet ik er echter op wijzen, dat deze percentages slechts gelden, indien gemiddeld 15.000 personen per jaar emigreren.

Hier raak ik aan een moeilijke kwestie. U zult misschien zeggen, dat op dit punt de ontwikkeling, zoals door het Centraal Planbureau gezien, niet juist is geweest, omdat in de laatste jaren eerder van een tekort dan van een overschot aan arbeiders sprake was. Zou daarom de nadruk nog wel zo op de emigratie gelegd moeten worden, zo zoudt U kunnen vragen. Ik zou dan echter willen wijzen op het voorbehoud, dat gemaakt moest worden in verband met de voorwaarden voor de ontwikkeling, die het Planbureau zag. Het emigratiesaldo hangt immers via allerlei verbanden samen met de ontwikkeling van de export en deze is in de jaren sinds 1950 aanmerkelijk sneller gestegen dan door het Planbureau werd aangenomen. Hoezeer ik echter allerminst pessimistisch ben ten aanzien van de toekomst, ik meen toch dat wij op een even snelle stijging van de export in de voor ons ligende jaren niet kunnen rekenen. En dan is het zeer goed mogelijk dat wij over enige tijd tot de konklusie moeten komen dat een deel van de toeneming van de beroepsbevolking niet in het Nederlandse produktie- apparaat kan worden opgenomen en derhalve zal moeten emigreren. Ik zou daarom met nadruk willen stellen, dat er thans geen enkele reden is om aan de emigratie minder aandacht te schenken en dat de ontwikkeling in Nederland vermoedelijk zodanig zal zijn, dat in ieder geval een regelmatige emigratie nodig zal zijn. Het daarop gerichte apparaat van de overheid en de maatschappelijke organisaties zal zijn inspanning derhalve niet mogen verflauwen.

Dat de export beslissend is voor onze toekomstige ontwikkeling heb ik reeds enige malen laten uitkomen. Op dit punt is grote waakzaamheid geboden. In een rede die de toekomstige ontwikkeling tot onderwerp heeft gaat het niet aan veel aandacht te besteden aan de gang van zaken met betrekking tot de export in de afgelopen maanden. Doch wel dient er op gewezen te worden, dat de uitvoer gedurende de afgelopen jaren enige neiging tot achterblijven bij die van andere Europese landen vertoont. Prof. Brouwers, de secretaris-generaal van Economische Zaken, heeft aan deze kwestie enige tijd geleden een interessante rede gewijd en hij heeft daarbij gewezen op het feit, dat ons loonpeil sinds 1953 aanmerkelijk is uitgelopen op dat van onze buren. Hierdoor en doordat de concurrentieverhoudingen en produktiviteitsverbeteringen niet zo zijn, als ze eigenlijk moeten zijn, meent Prof. Brouwers dat de kwalifikatie van Nederland als goedkoopte-land in zeer veel gevallen niet meer opgaat . Hier heeft U opnieuw een voorwaarde voor de in het begin geschetste vrij redelijke ontwikkeling, zoals de verkenning van het Planbureau deze zag. Het Planbureau heeft aangenomen dat in 1970 de verhouding van onze export-

prijzen tot die van onze concurrenten dezelfde zou zijn als die van 1953. Indien deze voorwaarde niet vervuld zou zijn doordat ons kostenpeil te sterk zou stijgen, zouden wij dit ondervinden door een achterblijven of zelfs achteruitgaan van de uitvoer en derhalve van ons nationale inkomen. Dit jaar trekt natuurlijk vooral de aandacht het tot stand komen van de gemeenschapelijke markt in de 6 landen, die reeds bij het tot stand komen van de Kolen- en Staalgemeenschap een nauwe samenwerking hebben gedemonstreerd. De ontwikkeling is snel gegaan: werd er kort na de ondertekening van het verdrag nog wel eens geponeerd dat wij een verwerping niet moesten uitsluiten, nu de Tweede Kamer het verdrag reeds heeft aanvaard, dienen wij er van uit te gaan dat dit verdrag werkelijkheid zal worden. Ik wil daar wel aan toevoegen dat een verwerping mij ook onjuist zou hebben geleken, omdat wij daardoor buiten een ontwikkeling zouden zijn komen te staan, die ons, welke bezwaren er ook mogen zijn, ongetwijfeld dichter brengt naar een Europa, dat in politiek en economisch opzicht aanmerkelijk meer één zal zijn dan thans. Dit is echter niet het onderwerp, dat ik thans heb te behandelen. Wel dien ik een enkel woord te zeggen over de positie van Nederland in het kader van de Euro- markt. Wij kunnen het er over eens zijn dat de gedachte van een Europese Economische Gemeenschap in principe aantrekkelijk is. Afschaffing van douanerechten en kwantitatieve beperkingen op de internationale handel, vrij verkeer van goederen, diensten, kapitalen en personen, zijn maatregelen, die kunnen bijdragen tot een betere taakverdeling tussen de verschillende staten. Als daar dan nog bij komt het tot stand komen van een gemeenschappelijk beleid op verschillende terreinen van het sociaal- economisch leven — waarin ook inderdaad wordt voorzien — dan is dit een noodzakelijk complement op de zojuist genoemde vrijheden; zonder een zodanig gemeenschappelijk beleid immers zou de vrijheid in een groot deel van Europa een ongebonden karakter dragen en in verschillende opzichten tot chaotische toestanden voeren. Nederland, dat altijd voor een grote vrijheid in het internationale verkeer heeft gepleit en dat daarvan op de lange duur ook alleen maar voordeel kan trekken, als men let op de sterke verbondenheid van onze economie met het buitenland, kan de ideeën, die ik zoëven noemde — vrijheid in het internationale verkeer en gemeenschappelijk beleid — alleen maar toe juichen. De grote moeilijkheid is echter, dat de Europese Economische Gemeenschap voorlopig slechts beperkt is tot de bekende zes landen en daarvan is het gevolg, dat deze landen een gemeenschappelijk buitentarief moeten hebben, dat hoger zal uitvallen, dan wij tot dusver gewend waren. Dit betekent dus voor verschillende bedrijfstakken in ons land een nadeel, waartegenover echter wel weer bepaalde kompensatiemogelijkheden staan.

Het is dus zaak om het gebied waar de voordelen van de afschaffing van de onderlinge rechten en van de contingenteringen gelden, zoveel mogelijk uit te breiden. In dit verband is het streven om te komen tot een vrijhandelszone van grote betekenis. De daaraan verbonden problemen zijn echter te technisch om hier behandeld te worden.

Vergis ik mij niet, dan is het streven om tot een gemeenschappelijke markt te komen in de kringen van het Nederlandse bedrijfsleven met minder enthousiasme begroet dan indertijd de pogingen om tot een economische unie in Benelux verband te geraken. Er heerst een zekere twijfel in hoeverre ons bedrijfsleven per saldo wel voordeel zal hebben van het nieuwe project en soms meen ik een zekere beduchtheid te bespeuren in verband met de concurrentie van andere deelnemers, waaronder met name de Duitse. Zoveel is zeker dat ook ons productiepatroon door de nieuwe structuur zal worden gewijzigd. Het zou overigens wel verbazingwekkend zijn, indien men in Europa de nationale staten, die zich zozeer op eigen wijze en los van elkaar hebben ontwikkeld, tot een gemeenschappelijke markt zou kunnen samenvoegen zonder dat op verschillende plaatsen ondernemingen blijken te bestaan, die in de nieuwe opzet geen kans meer hebben om mee te kunnen. Dat zal ook in Nederland wel het geval zijn en het is zaak om spoedig onder ogen te zien in hoeverre dit zo is. Dit lijkt mij eerder nog een taak van het bedrijfsleven dan van de overheid. Bedrijfstaksgewijze en waar wenselijk in samenwerking met bedrijfs- genoten in Benelux en eventueel in andere E.E.G.-landen zal nagegaan moeten worden welke aanpassingen tot stand moeten worden gebracht. Het zullen vooral de produkt- en bedrijfschappen in het kader van de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie zijn, die hierbij een uiterst gewichtige rol kunnen spelen. Voorbarige angst lijkt mij uit den boze. Het E.E.G.-verdrag zal kennelijk niet van vandaag op morgen zijn werking doen gevoelen en er is bovendien voorzien in een fonds, waaruit de noodzakelijke aanpassingen kunnen worden gefinancierd.

Ik ontken met dit alles niet, dat, afgezien van deze aanpassingen, de Nederlandse ondernemingen voor grote problemen kunnen komen te staan en dat zij wellicht een zware concurrentie zullen hebben te verduren. Voorzover de voorwaarden, waarop men concurreert natuurlijk zijn, dus niet op subsidies of andere kunstmatige bevoordeling berusten (en het zal voor de Europese organen zaak zijn om daarop nauwlettend toe te zien), kan men tegen deze concurrentie weinig bezwaar inbrengen en misschien mag ik als iemand, die zich in het economisch leven allereerst consument voelt, er bij voegen, dat ik in deze concurrentie ook wel wat goeds zie. Wat gevraagd zal worden van het bedrijfsleven is een zo rationeel mogelijke productie met vermijding van alle verspilling en een bereidheid om, waar nodig, door samenwerking tot kostenbesparing te komen.

Ik kom hier aan het vraagstuk van de produktiviteit, dat ook los van de concurentie op de Euromarkt van wezenlijk belang is voor het tot stand brengen van de toeneming van het nationale inkomen per hoofd, die volgens het Centraal Planbureau in de lijn der ontwikkeling ligt. Het vraagstuk van de produktiviteit heeft verschillende kanten. Het is in de afgelopen jaren danig door alle mogelijke werkgroepen en commissies bestudeerd en ik neem aan, dat in de bedrijven getracht wordt om met behulp van moderne methoden ten aanzien van vakscholing, bazenopleiding, prestatienormen, werkklassifikatie e.d. een voortdurende verhoging van de produktiviteit te verkrijgen. Bevredigend is het resultaat echter niet geheel: het stijgingspercentage van de produktiviteit in de

Ik vraag mij echter in dit verband wel eens af in hoeverre er ook bij de overheid en het organisatieleven geen grotere produktiviteit mogelijk is. Het is bijv. nog niet zo lang geleden dat de huidige directeur der Rijksbegroting, Dr. W. Drees Jr. in zijn proefschrift wees op de neiging van het Nederlandse' ambtenarenapparaat tot perfectionisme, waardoor „brieven of rapporten dikwijls als wetenschappelijke ondernemingen beschouwd worden, en de perfectie van een organisatie wordt beschouwd als de hoogste plicht, ongeacht de kosten .Tevens zou het de moeite lonen na te gaan of in een tijd waarin allerlei werkzaamheden van de, nationale overheid enerzijds naar het georganiseerde bedrijfsleven worden verlegd en anderzijds ook door internationale organen worden verricht, dubbel werk zoveel mogelijk wordt voorkomen, zodat de beschikbare krachten zo doelmatig mogelijk hun taak verrichten. Verhoging van de produktiviteit in de bedrijven eist op haar beurt weer investeringen en wel de z.g. diepte-investeringen, d.w.z dat per arbeider een groter bedrag aan kapitaal beschikbaar komt. Om daarnaast de toenemende beroepsbevolking van de nodige apparatuur te voorzien, zijn ook investeringen in de breedte nodig. Deze investeringen eisen besparingen. In de al enkele malen genoemde verkenning van het Centraal Planbureau wordt voor de periode 1950—1970 een gemiddeld bedrag aan besparingen van 11% als noodzakelijk genoemd. Daarbij dient men dan echter te bedenken, dat de expansie van het nationale inkomen per hoofd van 1,5% per jaar aan de lage kant is en dat in de gedachte van het Planbureau 65.000 woningen per jaar gebouwd zouden worden, terwijl wij thans tot 80.000 hopen te komen. Verder is de tegenwoordige kapitaalintensiteit van de produktie door het Planbureau enigermate onderschat. En als wij bovendien rekening houden met de snelle technische ontwikkeling (ik noem slechts de automatie en de atoomenergie), de Deltawerken, de hulp aan onderontwikkelde gebieden, dan zal een percentage in de orde van grootte van 18 a 20% aan besparingen nodig zijn, eenzelfde percentage dus, als in de afgelopen jaren werd bereikt).
Het feit, dat deze besparingen nu al een reeks van jaren werden bereikt, is voor mij een bewijs, dat zij ook in de toekomst mogelijk zijn, indien tenminste het nationale inkomen zich zonder schokken blijft ontwikkelen. Ook het probleem van het risico-dragende kapitaal lijkt mij wel oplosbaar. De studie van het Planbureau konkludeert dat op dit punt geen diskrepantie is te verwachten. Ook uit een rapport van het Centrum voor Staatkundige Vorming is gebleken, dat over het geheel genomen de verdeling van het risicodragende en het risicomijdende kapitaal overeenstemde met de behoefte die aan beide soorten bestond). Wel bleek het

voor de middelgrote en kleine onderneming moeilijk om aan de nodige financieringsmiddelen te komen. Bij een snelle technische ontwikkeling zal dit probleem onze speciale aandacht moeten hebben. Voor een harmonische sociaal-economische structuur is het noodzakelijk dat ook deze ondernemingen, mits zij bereid zijn met de ontwikkeling mee te gaan, de voor expansie nodige financieringsmiddelen ter beschikking kunnen krijgen.
Met die technische ontwikkeling heb ik een interessant probleem aangeraakt, dat vele facetten heeft. Op zichzelf kan men niet stellen dat deze ontwikkeling onze onverdeelde instemming behoeft te hebben. Als iemand stelt, dat de investeringen de voorrang moeten hebben boven de consumptie, dan stel ik wel eens de vraag, waarvoor die investeringen dan dienen: toch zeker in hoofdzaak om in de toekomst een hogere consumptie mogelijk te maken. En indien men nu aan wat meer consumptie in het heden de voorrang zou geven boven meer consumptie in de toekomst, dan zou daartegen toch geen redelijk bezwaar kunnen worden ingebracht. Het is goed ons deze fundamentele keuzemogelijkheid af en toe opnieuw te herinneren. Helaas gaat een en ander voor een land als het onze niet geheel op en ik vraag mij af of zij zelfs voor de Verenigde Staten opgaat. Het schijnt, dat iedereen, of hij wil of niet, aan de technische ontwikkeling moet meedoen, op straffe van volkomen achterop te raken. Als het zo ligt, dan dient de konsekwentie in de vorm van hoge besparingspercen- tages ook te worden getrokken.
De kwestie van de besparingen geeft een goed aanknopingspunt met de bezitsvorming. Ik zal hierover later nog iets zeggen. Thans wijs ik er op dat de besparingen in het verleden grotendeels van de particuliere sector zijn gekomen, d.w.z. van de institutionele beleggers, de bedrijven en de particulieren. In een maatschappelijke orde als de onze ligt dit ook voor de hand en het zal ook voor de toekomst van belang zijn dat met name in de gezinshuishoudingen voldoende besparingen tot stand komen. Als de ontwikkeling gaat in de richting van een stijgend inkomen met een zekere verlaging van het overheidsaandeel daarin, dan zullen die besparingen er ook zeker kunnen komen. Mochten ze echter niet in voldoende mate beschikbaar komen, dan zullen wij ons moeilijk tegen de dan optredende noodzaak tot het vormen van overheidsbesparingen kunnen verzetten.
De investeringen zullen voor een belangrijk deel van het bedrijfsleven moeten komen en zullen wat deze sector betreft vooral in de industrie moeten plaats vinden. Daarmede zijn de andere bedrijfstakken niet minder belangrijk, maar het staat vast dat de toename van de beroepsbevolking vooral in de industrie werk zal moeten vinden. U kent het slagwoord ‚industrialisatie' de bevordering waarvan de opeenvolgende ministers van Economische Zaken zich tot belangrijkste doelstelling hebben gesteld. Een schrijver, die een uitgebreide studie van deze industrialisatie heeft gemaakt, Dr. Brakel, geeft als volgt zijn mening over de in dit opzicht gevoerde overheidspolitiek:
,,De gevoerde overheidspolitiek is, voorzover specifiek op de bevordering der industrialisatie gericht, in het algemeen geslaagd te noemen. De psychologische aanpak van het industrialisatieprobleem, de toenemende steunverlening aan het technische speurwerk, de aandacht besteed aan de
opleiding van vakarbeiders, het succesvolle beleid ten aanzien van het aantrekken van buitenlandse deelnemingen, de politiek tot het openleggen van ontwikkelingsgebieden, de voorzichtig toegepaste opvoedende bescherming, de eigen industrialisatie-activiteit der overheid, die zich principieel hield binnen de door de geldende maatschappelijke orde gestelde grenzen, doch die desondanks kwantitatief en kwalitatief van veel betekenis was, e.d., zijn o.i. als evenzovele winstpunten voor het gevoerde beleid te beschouwen. Ten aanzien van aanvullende maatregelen ter tegemoetkoming in de financieringsmoeilijkheden werd eveneens in verschillend opzicht activiteit betracht. Tenslotte bleek ook de gevoerde handelspolitiek (liberalisatie, exportbevordering, economische integratie) in het belang der industriële expansie te werken").
Deze samenvatting van wat van overheidszijde is gedaan om de industrialisatie te bevorderen, kan ook gelden als het programma voor de volgende jaren. Zulk een programma is van eminent belang, doch het industrialiseren zelf zal door de ondernemers moeten worden gedaan. Het zal niet gemakkelijk zijn elk jaar een zodanig bedrag te investeren, dat de toenemende, niet emigrerende beroepsbevolking werk vindt, dat bovendien de produktiviteit geregeld stijgt en noch een te klein, noch een te groot beroep op de besparingen wordt gedaan (waardoor immers deflatie resp. inflatie zou ontstaan). De fiscale faciliteiten, die sinds enige jaren worden verstrekt om de investeringen te bevorderen, hebben ongetwijfeld stimulerend gewerkt, doch ik vraag mij af of een andere winstbepaling dan die op basis van de historische kostprijs, waarbij belasting van schijnwinsten wordt vermeden, niet beter zou zijn. Hetzelfde zou kunnen gelden voor de kwestie van de dubbele belasting van uitgekeerde winsten (namelijk éénmaal in de vennootschapsbelasting en éénmaal in de inkomstenbelasting). Ligt het meestal duidelijk voor de hand welke investeringen tot de sfeer van de particuliere ondernemingen behoren en welke typisch door de overheid vericht moeten worden, ten aanzien van de woningbouw kan men van mening verschillen. Enerzijds is daar de woningwetbouw, die, ook als zij geschiedt door woningbouwverenigingen, geheel op de overheid steunt, anderzijds is daar de particuliere bouw, die overigens ook met premies van de overheid wordt geholpen. Het heeft ook in het buitenland de aandacht getrokken dat sinds de bevrijding in Nederlands slechts 30% van de woningbouw door particulieren plaats vindt).
Ik acht het begrijpelijk, dat gezien de misstanden die vroeger bij de particuliere bouw zijn voorgekomen, bij velen de woningwetbouw de voorkeur geniet, maar ik zou daar toch wel tegenover willen stellen, dat, indien men door stimulering van de particuliere bouw (zonder dat men de woningwetbouw tekort doet) een groter aantal woningen krijgt, men deze weg naar mijn mening moet gaan, teneinde eindelijk eens uit de ellende, want zo mag men het wel noemen, van de woningnood te komen. En ten aanzien van dit punt ligt mij nog iets anders op het hart. Wie wel eens te maken heeft gehad met het bouwen van een huis, weet welk een

eindeloze weg men moet gaan voordat men de vereiste vergunningen heeft. En verder is in diverse rapporten de aandacht gevestigd op het feit, dat de grote diversiteit van gemeentelijke bouwvoorschriften een vlotte woningbouw ernstig in de weg staat. Helaas heb ik niet de indruk, dat op deze punten de laatste jaren veel verbetering is opgetreden en toch zou ik met grote nadruk willen stellen, dat met behoud van het in deze sector nodige toezicht de administratieve rompslomp aanmerkelijk dient te worden beperkt.
Tot dusver heb ik veel over produktie en produktiviteit gesproken. Er is echter ook de kwestie van de verdeling van het aldus verkregen resultaat, m.a.w. van de inkomensverdeling. Ik acht het laatste zeker niet minder belangrijk dan het eerste. U weet dat men in dit verband gaarne spreekt over de grootte van de koek en over de verdeling daarvan. Het komt mij voor dat van liberale zijde die grootte primair gesteld wordt en dat door de socialisten de verdeling belangrijker wordt gevonden. Ik geloof dat van uit K.V.P.-standpunt een dergelijke voorkeur niet aan de dag gelegd behoeft te worden: beide gezichtspunten zijn belangrijk. Hoe moeilijk echter de inkomensverdeling is, is wel gebleken in 1956, toen een stijgende welvaart werd verwacht en toen — dit kunnen we achteraf wel stellen — die welvaart was verdeeld voordat zij was verdiend. Voor dergelijke fouten moeten wij ons hoeden. Uit het begin van mijn betoog is echter gebleken, dat wij redelijkerwijs een stijging van het nationale inkomen per hoofd tegemoet kunnen zien en de vraag doet zich dan ook voor hoe deze stijging verdeeld zal moeten worden. Dat wil niet zeggen dat de staat voor elke duizend gulden, waarmee het nationale inkomen toeneemt, nu precies zal moeten zeggen aan wie deze ten goede komt; dat zou een grote gelijkenis vertonen met het communisme. Wel echter is het zo, dat er in onze volksgemeenschap verschillende wensen leven, die bij stijging van het nationale inkomen zouden kunnen worden verwezenlijkt, doch die neerkomen op een correctie van de primaire inkomensverdeling. Het invoeren van de algemene ouderdomswet betekende een overheveling van inkomen van de actieve naar de niet meer actieve leden van onze volksgemeenschap; een algemene kinderbijslagregeling betekent een inkomensoverdracht van hen, die geen of weinig kinderen hebben, naar hen, die een groot gezin hebben. Meer uitgaven voor het Deltaplan betekenen meer collectieve bestedingen ten koste van particuliere bestedingen, die anders tot stand zouden zijn gekomen, tenzij men een andere overheidsbesteding zou kunnen inperken. Het toestaan van een huurverhoging betekent voor laten tot stand komen van een verhoging van een primair inkomen voor een produktieve prestatie, welke men tot dusver geweigerd heeft. De recente inkomensverhogingen voor de landbouw hadden eveneens voor een belangrijk deel de strekking van een inkomensoverdracht.
De verdeling van ons nationale inkomen en met name van een toekomstige stijging daarvan is dus een zaak, die wij voor een deel zelf in de hand hebben en ten aanzien waarvan wij dus een welbewuste politiek kunnen voeren.

Doen wij dit echter ook? Mijn antwoord kan kort zijn: in veel te geringe mate. Wat wij in Nederland doen dat is het volgende. Er wordt aangedrongen op het nemen van verschillende maatregelen ten behoeve van verschillende groeperingen. Op een bepaald ogenblik staat een bepaalde
maatregel in het middelpunt van de belangstelling, doordat de betreffende groepering een duidelijk geluid laat horen, of doordat een bepaalde partij zich achter de betreffende wens stelt. Dan gaat de Sociaal-Economische Raad daarover een rapport uitbrengen of de regering dient terzake een wetsontwerp in en deze bepaalde kwestie wordt opgelost al of niet tot volle tevredenheid van de leden van de belanghebbende groep. In het rapport van de S.E.R. worden ook de economische konsekwenties wel besproken en meestal komt de raad dan tot de konklusie dat deze inkomensoverdracht geen ernstige reperkussies zal meebrengen. Dat zal dan ook wel zo zijn, als men alleen de aan de orde zijnde kwestie beschouwt. Wat men echter in ons land slechts zelden pleegt te doen, dat is: zich afvragen welke wensen er nu in totaal leven, wat de toeneming van het nationale inkomen zal zijn in de eerstvolgende tijd en welke van de geuite wensen achtereenvolgens bij voldoende ruimte in aanmerking komen. Toch zou dit de weg zijn, die bewandeld zou moeten worden. Als ik mij thans beperk tot de K.V.P., dan zou ik als een dringende wens willen uitspreken, dat onze partij prioriteiten stelt en daarnaar het beleid van de regering en de verschillende in het land geuite wensen en gestelde eisen beoordeelt. Dan is ook een goede politieke meningsvorming en diskussie mogelijk, doordat andere partijen voorkeur voor andere wensen hebben en men met argumenten moet aantonen waarom het ene voorrang moet hebben boven het andere. Aan een economist wordt wel eens gevraagd zijn oordeel te geven over de vraag of een wens van een bepaalde groep vervuld kan worden, m.a.w. of dit economisch mogelijk is. Het antwoord moet dan bijna altijd luiden, dat deze ene wens zeker vervuld kan worden, doch dat niet alle gestelde verlangens tegelijkertijd aan bod kunnen komen. Zo is het ook bij de Rijksbegroting, welke tenslotte een onderdeel van onze gehele economie uitmaakt. Ook daar zal een verhoging ten aanzien van één punt weinig uitmaken, doch is het de veelheid van wensen, die het uitgaventotaal zo hoog doet zijn Hier speelt ook de verhouding van individuele bestedingen en collectieve bestedingen een rol, ten aanzien waarvan met name Prof. Smeets dikwijls heeft gewezen op de noodzaak tot het afwegen van het nut van beide. Ik moet toegeven dat het niet gemakkelijk is om aan te geven welke bestaande collectieve bestedingen zouden kunnen vervallen, zodat er meer speelruimte in de particuliere sfeer zou komen. Wij zouden dit, geloof ik, anders moeten stellen en wel aldus, dat wij voor nieuwe collectieve voorzieningen die worden voorgesteld, ons telkens met grote ernst gaan afvragen of zij opwegen tegen een expansie van de bestedingen in de particuliere sfeer, die dan onmogelijk wordt. Hoe die prioriteitenlijst moet luiden, daarover kan ik geen oordeel geven. Het zal de K.V.P. moeten zijn, die deze lijst moet samenstellen. Het valt niet objectief uit te maken, wat he tbelangrijkste is; men zal uit de veelheid van subjectieve gevoelens een zodanige rangorde moeten opstellen dat deze het meest overeenkomt met wat in de partij als geheel leeft. Wat ik wel wil doen, dat is mijn eigen oordeel geven over wat naar mijn mening bovenaan moet komen. Dat is de hulp aan de minder ontwikkelde

gebieden. Het onderwerp als zodanig wordt in een andere sectie besproken, doch ik wijd er enkele woorden aan in verband met de eisen, die ten aanzien hiervan aan ons land gesteld worden. Naar mijn wijze van zien is hier eenvoudig sprake van een in het Christendom gefundeerde plicht tot solidariteit tussen de mensen van de gehele wereld. Dat dan vanzelf het communisme minder kans heeft, is belangrijk, doch is voor mij niet het primaire. Ik voeg daar direct aan toe de eis dat er een redelijke zekerheid is, dat de ter beschikking gestelde bedragen goed besteed worden, zodat de ontwikkeling van de achtergebleven gebieden daardoor inderdaad bevorderd wordt. Hoe precies de weg is, waarlangs de hulp verleend wordt, is een kwestie, die ik thans niet te behandelen heb. Ik begrijp onder die hulp dus zowel de steun aan Nieuw-Guinea en Suriname, de storting in een eventueel fonds van de Verenigde Naties, mogelijke bilaterale hulp enz. Indien voor het totaal van deze bedragen 1% van ons nationale inkomen wordt gevraagd, dan is het naar mijn mening zeer goed mogelijk dat dit percentage wordt opgebracht, indien men althans, zoals ik zou wensen, de hulp aan achtergebleven gebieden een hoge prioriteit geeft. Men moet bedenken, dat 1% van ons nationale inkomen niet uitgaat boven de stijging van het nationale inkomen per jaar en dat een deel van dit bedrag reeds thans voor dit doel besteed wordt. Over de overige wensen zal ik niet spreken; zoals gezegd is dit een kwestie van persoonlijke inzichten en het heeft weinig zin, dat ik een eigen prioriteitenlijst zou trachten op te dringen. Wel herhaal ik met nadruk dat onze partij zich naar mijn mening ernstig op een dergelijke lijst behoort te beraden.
Over de inkomensverdeling als zodanig zou ik echter nog wel iets willen zeggen. Ik meen dat de K.V.P. tot een harmonische inkomensverdeling moet trachten te komen, d.w.z. een inkomensverdeling die niet a priori bepaalde groepen achterstelt. Ik meen ook dat de K.V.P. in het verleden een dergelijk beleid heeft gevoerd. Op dit punt meen ik dat er verschil is met de Partij van de Arbeid. Af en toe tracht ik wel eens — in alle objectiviteit, want dat ben ik aan mijn functie verschuldigd —- de verschillen te konkretiseren die er tussen de verschillende partijen bestaan. Dat is ten dele aan de hand van de programma's mogelijk, doch hieraan heeft men niet altijd voldoende houvast. De feitelijke gedragingen van de Kamerfracties en de uitingen in de met een partij verbonden pers maken meestal pas goed duidelijk wat er eigenlijk in die partij leeft. En zo ben ik tot de konklusie gekomen dat de Partij van de Arbeid, hoezeer zij weinig meer heeft van een dogmatisch-marxistische partij, in haar houding ten aanzien van de inkomensverdeling toch nog sterk vasthoudt aan de tegenstelling arbeid-kapitaal, een tegenstelling, die ten tijde van Marx een belangrijke geldigheid had, doch die thans weinig meer ter zake doet. Ik stel hiermee niet dat er geen sociale tegenstellingen meer zijn en dat deze niet overbrugd behoeven te worden, doch de tegenstellingen zijn niet meer met een eenvoudige zwart-wit-positie aan te geven.
Voor de socialisten zijn, om het nu eens konkreet te zeggen, de kapitaalrente, de grondrente en de huur van woningen inkomenskategorieën, die als „arbeidsloos inkomen" zo laag mogelijk behoren te worden gehouden. De voorbeelden liggen voor het grijpen. Naar mijn overtuiging is bijv. de door Minister Lieftinck gevoerde lage-rente-politiek mede ingegeven door
een zekere afkeer van de rente als inkomenskategorie. Op dit punt hebben wij trouwens een uitlating in het bekende planboek van de P.v.d.A. „De weg naar vrijheid", die ik U even wil citeren: „De socialistische beweging heeft ook bij de diskussie omtrent de zedelijke rechtvaardigheid van dit inkomen steeds oog gehad voor het feit, dat een vergoeding voor de beschikbaarstelling van kapitaal noodzakelijk moet worden geacht om de kosten van het kapitaalgebruik in het economisch proces te kennen. Deze vergoeding vormt de prijs van het kapitaalgebruik en in de produktie is een afweging van deze prijzen noodzakelijk om een zo doelmatig mogelijke aanwending van het schaarse kapitaal te bewerkstelligen. De laatste tientallen jaren wint de overtuiging echter veld, dat het mogelijk is om de kapitaalrente als grootheid in de economische kalkulatie te behouden zonder dat men de renleopbrengst ten goede laat komen aan dé kapitaalbezitter. Een ander voorbeeld is de huurkwestie, die ons nu al zo lang en zo betrekkelijk vruchteloos bezigt houdt. Ik ben er van overtuigd, dat zonder de afkeer van de socialisten ten aanzien van de huur als inkomenskategorie wij thans veel verder waren gevorderd op de weg naar een juiste inpassing van de huren in onze gehele economie. U weet, dat de P.v.d.A. het liefste had gezien, dat de verhoging van de huren geheel was wegbelast, derhalve een soortgelijke gedachte als hierboven met betrekking tot de kapitaalrente werd gekonstateerd. Naar mijn mening is deze zienswijze sterk verouderd en zal zij nog verder verouderen. Zij maakt onvoldoende onderscheid tussen het ontvangen van rente, huur e.d. als zodanig en het ontvangen van een hoog of zeer hoog inkomen. Onder hen, die een klein vermogen, belegd in huizen of obligaties bezitten, zijn er tallozen, die daaruit slechts een zeer gering inkomen trekken en er was en er is naar mijn mening geen enkele reden om maatregelen te nemen teneinde deze inkomenskategorieën als zodanig speciaal te belasten. Anders ligt de zaak indien het totale vermogen zo groot is, dat ook het daaruit verkregen inkomen bijzonder hoog is. Indien dan grote sommen aan de overheid moeten worden afgedragen, hetzij voor de eigen bestedingen van de overheid, hetzij voor inkomensoverdrachten aan personen, die daarna behoefte hebben, dan spreekt het vanzelf dat van de personen met zeer hoge inkomens ook een aanmerkelijk deel van de benodigde belastingen wordt gevraagd. In feite is dit ook het geval, als men let op de cumulatie van inkomstenbelasting en vermogensbelasting en vooral op de bij ons zeer hoge marginale percentages. Maar in dit geval wordt niet een bepaalde inkomenssoort getroffen, doch een hoog inkomen en dit laatste acht ik veel redelijker. In dit verband zij nog even opgemerkt, dat de bij de loononderhandelingen gebruikte maatstaf van het arbeidsaandeel in het nationale inkomen de gedachte aan een tegenstelling tussen arbeid en kapitaal ten onrechte in stand dreigt te houden. Het is zaak om terzake zo spoedig mogelijk een meer verfijnde maatstaf te vinden.

gedachte blijft maar werkelijkheid wordt. Het lijkt mij een zaak van fundamenteel belang als al diegenen, die in een onderneming werken, aan de onderneming of aan het bedrijfsleven in het algemeen, ook het kapitaal verschaffen, dat voor de produktie nodig is. Wij zullen dan een toestand krijgen, waarbij de toeneming van het produktie-apparaat aan alle groepen van de bevolking, ook in de vorm van eigendom, ten goede zal komen. Het zal wellicht nog een lange weg zijn voordat wij zover zijn, doch ik meen dat wij deze weg moeten gaan. De overheid — het is reeds vaker gezegd — zal hier bepaalde stimulansen moeten geven, doch werk
gevers en werknemers zullen in dit opzicht toch het beslissende werk moeten doen, de werkgevers door regelingen terzake van winstdeling, premiëring van gespaarde bedragen e.d. in te voeren, de werknemers door van geboden spaarregelingen gebruik te maken en ook afgezien daarvan te trachten uit hun inkomen tot een zeker bezit te komen. Dit zal voor
velen niet eenvoudig zijn, maar bijv. voor de jeugdige werknemers zijn bepaalde mogelijkheden zeker aanwezig
Dat een harmonische inkomensverdeling mede kan worden bevorderd door bij het onderwijs te blijven streven naar gelijke kansen voor iedereen, zij hier tevens met nadruk vermeld. Het is reeds zo vaak gezegd, dat sparen eerst goed op gang komt, indien de waarde van het geld een behoorlijke mate van stabiliteit vertoont. Ik zou in dit opzicht vrij ver willen gaan en willen stellen, dat evenals men van de gemeenschap en met recht volledige werkgelegenheid verwacht, men ook in principe mag eisen, dat de geldwaarde stabiel blijft. Het is immers een aanfluiting van een redelijke inkomensverdeling als zij, die een vast nominaal inkomen hebben, de feitelijke waarde daarvan voortdurend achteruit zien gaan. Indien men meent dat de inkomensverdeling kennnelijk niet juist is, kan men trachten een betere tot stand te brengen. Het gaat echter niet aan om te berusten in kennelijk onrechtvaardige inkomensverschuivingen als gevolg van geldontwaarding, welke verschuivingen eigenlijk niemand welbewust wil. U zult mij vragen: wat is daar dan aan te doen? Eenvoudig is deze zaak zeker niet, doch het is ook niet zo, dat alleen internationale factoren op onze geldswaarde inwerken. Ook de aanspraken van de verschillende groeperingen in het binnenland spelen daarbij een rol en door een zo goed mogelijke wederzijdse afstemming van deze aanspraken op elkaar in het kader van de mogelijkheden, die de ontwikkeling van het nationale inkomen biedt, kan worden voorkomen, dat de totale aanspraken te hoog worden en tot een inflatore ontwikkeling leiden. Dit overleg over de aanspraken over en weer vindt in Nederland regelmatig plaats en wij zijn, geloof ik, verschillende landen in dit opzicht vooruit. Ik kan er echter niet genoeg de nadruk op leggen, dat de methode om tot een voor allen aanvaardbaar resultaat te komen, voortdurend moet
worden verbeterd en dat alle groepen zich hun verantwoordelijkheid ook ten aanzien van hen, die niet vertegenwoordigd zijn, voortdurend bewust moeten blijven. Het spreekt vanzelf dat dit ook geldt voor de overheid, die in verband met het algemeen belang uiteraard een bijzondere

verantwoordelijkheid voor de z.g. vergeten groepen draagt. Het in onderling overleg tot een bepaalde gedragslijn komen zal voor de economie heilzamer werken dan het afdwingen van bestedingsbeperkingen door de monetaire politiek, hetgeen anders onvermijdelijk wordt. Er zijn onder mijn colega's-economisten ook enkelen die een variabele wiselkoers verdedigen als middel om de binnenlandse geldwaarde op peil te houden. Ik noem U dit om U te laten zien hoe veelomvattend dit vraagstuk is en om te kunnen stellen dat de vaste wisselkoersen niet een voor alle tijden geldend stelsel behoeven te vormen. Verder zou ik thans niet willen gaan.
Als wij over monetaire vraagstukken praten, dan denken wij vanzelf ook aan de moeilijkheden die ons land sinds ruim een jaar ondervindt met betrekking tot de betalingsbalans, de krapte op de kapitaalmarkt, de moeilijke financiering van de overheid en dergelijke. In wezen zijn dit daarom monetaire problemen, omdat zij wijzen op een grotere besteding dan onze middelen toelieten, welke besteding alleen maar tot stand kon komen door het gebruik van inflatoire financieringsmiddelen. Er is over deze moeilijkheden reeds zo veel gezegd en geschreven dat ik hier weinig nieuws aan kan toevoegen. Deze moeilijkheden vormen ook niet het onderwerp waarover ik vandaag tot U zou spreken. Maar wel is het zo dat deze moeilijkheden eerst moeten worden opgelost voordat wij kunnen komen tot de regelmatige expansie die ik in mijn gehele betoog heb verondersteld. Een land dat zijn deviezenreserves ziet verminderen en dat in een inflatoire situatie verkeert zal al zijn aandacht nodig hebben voor het overwinnen van deze acute moeilijkheden en zal zich niet kunnen wijden aan een

regelmatige doch harmonische uitbouw van zijn produktie- krachten.

Inflatie betekent immers niet alleen een onrechtvaardigheid tegenover hen, die op een vast nominaal inkomen moeten rekenen, doch verhindert tevens de ondernemer om juiste kalkulaties te maken en om de toekomst in het goede perspectief te zien. Door een inflatoire ontwikkeling immers lijken de afzetmogelijkheden veel gunstiger dan zij in wezen zijn, en dit leidt de ondernemer tot het verrichten van investeringen die naderhand blijken niet op een gezonde basis te berusten. Wat wij dus moeten doen is zo spoedig mogelijk trachten onze bestedingen te brengen binnen het kader van de beschikbare middelen of nog liever die middelen zodanig op te voeren dat zij de bestedingen kunnen dekken. Laat ik er echter ook voor waarschuwen dat men de zaak niet al te somber moet zien; indien men de cijfers bestudeert gaat het om een verminderen van de bestedingen met enkele procenten. Ik meen hier en daar bij ondernemers wel eens te beluisteren, dat men van de bestedingsbeperking een dusdanige vermindering van de af zet verwacht, dat men zijn investeringen aanmerkelijk wil inkorten. Dit zou naar het mij voorkomt een volkomen verkeerde reactie zijn en zou ons gemakkelijk van de inflatoire tendenties in een deflatoire óntwikkeling kunnen brengen. Het enige dat er moet gebeuren is dat de expansie, die in de afgelopen tijd veel te snel is gegaan, thans enigermate moet worden afgeremd. Er is echter geen sprake van dat de expansie zelve niet zou kunnen en moeten doorgaan. Ik kan er niet genoeg de nadruk op leggen dat zij die verantwoordelijk zijn voor het verichten van investeringen zelf een belangrijke positieve of negatieve

stimulans kunnen geven aan de conjunctuur. De zaak zou zo kunnen worden gesteld: onder invloed van de gestegen consumptieve vraag die weer veroorzaakt werd door de sterke stijging van de lonen zijn ook de investeringen te snel toegenomen; deze ontwikkeling moet worden afgeremd, maar verder dient men dan ook niet te gaan. Of een regelmatige expansie zoals ik die in mijn rede heb geschetst mogelijk zal zijn hangt overigens niet alleen af van het vermijden van inflatoire en ook deflatoire tendenties in het binnenland, maar uiteraard ook van de conjunctuurpolitiek in het buitenland. Op dit punt kan moeilijk een voorspelling worden gedaan, maar ik moet er met nadruk op wijzen dat de inzichten ten aanzien hiervan ook in het buitenland in de afgelopen decennia aanmerkelijk zijn gegroeid. Dat een land als de Verenigde Staten het tot een aanmerkelijke depressie zou laten komen lijkt mij uiterst onwaarschijnlijk. Niet alleen zijn er in het economisch leven thans verschillende elementen aanwezig die enigszins automatisch stabiliserend optreden, doch bovendien is de bereidheid om een actieve conjunctuurpolitiek te voeren ook in de kringen van de regeringen naar het mij voorkomt voldoende groot. Het zal wellicht op de lange duur gemakkelijker zijn een depressie tegen te houden dan om een overspanning te vermijden. Het moeilijkste punt is meen ik dit laatste en het is voor een land als Nederland vrij moeilijk om zich aan een inflatoire situatie in het buitenland te onttrekken. Het reeds genoemde vraagstuk van de wisselkoers hangt hiermee samen. Uit mijn betoog is niet gebleken dat er in ons land bepaalde structurele fouten in ons economisch bestel aanwezig zijn. Ik meen ook dat dit, in tegensteling b.v. tot een land als Frankrijk, in het algemeen niet het geval is. Wel kunnen er, zoals gezegd, bij nader onderzoek enkele onderdelen zijn die in het kader van de Europese Economische Gemeenschap op den duur zullen moeten inkrimpen. Als er dus geen grote structurele fouten zijn, zie ik niet in waarom een regelmatige toeneming van onze welvaart niet mogelijk zou zijn. Die welvaartstoeneming zal er overigens niet vanzelf komen: niet geheel, maar wel voor een belangrijk deel hangt zij af van onze eigen inspanning.